

DOI

Pregledni naučni rad

Review article

Primljeno 03. 07. 2023.

Prof. dr. Ibnel Ramić

Mješovita srednja industrijska škola u Zenici
ibnelramic1@gmail.com

Doc. dr. Ikbal Smajlović

Filozofski fakultet Univerziteta u Zenici
ikbal.smajlovic@unze.ba

NEKE OSOBENOSTI RODOLJUBIVO-PATRIOTSKE LIRIKE SAFVET-BEGA BAŠAGIĆA

Sažetak

Među najznačajnijim ličnostima bošnjačkog kulturnog i književnog preporoda tokom perioda austrougarske vladavine u Bosni svakako je bio Safvet-beg Bašagić. Izuzetno širokim dijapazonom zanimanja i raznorodnih aktivnosti na polju kulture i uopće društveno-političkog djelovanja on je odlučujuće doprinio afirmaciji nacionalnog i kulturnog identiteta Bošnjaka te njihovom uključivanju u evropski društveno-historijski i kulturni kontekst.

U relativno bogatom književnom opusu Safvet-bega Bašagića jedno od najvažnijih mjesta svakako pripada njegovoj rodoljubivo-patriotskoj lirici. U radu koji slijedi ukazat ćemo na njezina ishodišta, neke poetske karakteristike, te najvažnije osobenosti dvije faze koje se javljaju u razvojnoj liniji ove vrste Bašagićeva lirskog pjesništva.

Ključne riječi: austrougarski period, preporodna književnost, kulturni preporod, rodoljubivo-patriotska lirika

Umjesto uvoda

Safvet-beg Bašagić bio je jedan od začetnika bošnjačkog književnog preporoda tokom austrougarskog perioda te, svakako, jedna od najmarkantnijih figura ove epohe u Bosni i Hercegovini. O grandioznosti njegove uloge u kulturnoj povijesti Bosne, a bošnjačkog naroda pogotovo, sama po sebi govori i njegova

biografija, iz koje ćemo na početku ovoga teksta, ilustracije radi, izdvojiti samo najvažnije detalje.

Rođen je 6. maja 1870. godine u Nevesinju, u uglednoj begovskoj porodici Bašagića – Redžepašića. Osnovnu školu je pohađao u Mostaru i Konjicu. Nakon preseljenja s porodicom u Sarajevo, 1882. godine, pohađao je ruždiju, te od 1885. i svjetovnu gimnaziju. Na studij arapskog i perzijskog jezika upisuje se 1895, i to na Bečki univerzitet, u vrijeme dok su mnogi od njegovih sunarodnjaka još uvijek zazirali od latinice i obrazovanja na zapadnjačkim osnovama, a sve u strahu od asimilacije i gubljenja vlastitog nacionalnog, vjerskog i kulturnog identiteta. Nakon što je diplomirao 1899. godine, radio je kao profesor arapskog jezika na Velikoj gimnaziji u Sarajevu. Akademsko obrazovanje upotpunio je 1910, odbranivši doktorsku disertaciju o temi *Die Bosniaken und Hercegovcen auf dem Gebiete der islamischen Literatur*, i stekavši tako zvanje *doktora jezika i kulturne historije islama*, prvi u povijesti bošnjačkog naroda! Nakon toga predložen je, od strane dr. Vjekoslava Klaića, za profesora orijentalnih jezika na Zagrebačkom sveučilištu.

Osim rada na polju književnosti¹ i kulture, Safvet-beg Bašagić bio je izuzetno aktivan i na društveno-političkom planu. Pored aktivnog sudjelovanja u osnivanju kulturnih društava Bošnjaka (*Gajret*, *El-Kamer* i *Muslimanski klub*), zatim značajnih bošnjačkih listova (*Bošnjak*, *Behar* i *Ogledalo*) – što je u tom

¹ Uvid u bibliografiju Safvet-bega Bašagića (kao potpunu, usaglašenu sa ranijim bibliografijama urađenim od Nametka, Rizvića i Maglajlića), koju donosi Muhidin Džanko u svojoj monografiji (2006), upućuje nas na zaključak da njegov pjesnički opus obuhvata tri originalna izdanja, za njegova života objavljena: *Trofanda iz hercegovačke dubrave (1890-1894)*, prvo izdanje: Zagreb, 1895; drugo izdanje: Sarajevo, 1928; (uz treće, reprint izdanje: Sarajevo, 1997); zatim *Misli i čuvstva (Nove pjesme)*, Sarajevo, 1905.; i, napokon, *Izabrane pjesme*, Sarajevo, 1913. Tu su, naravno, i dva dramska spjeva – *Abdulah-paša. Dramatski spjev u 4 čina iz XVIII vijeka* (1900) i *Pod Ozijom ili krvava nagrada. Dramatski spjev iz XVI vijeka u 3 čina (5 slika)* (1905), kao i *Mevlud. Po muteber citabima spjevao Mirza Safvet*, Sarajevo, 1924. Uz napomenu da su u razdoblju od 1944. pa do 2000. godine Bašagićeva djela u formi izbora objavljivana sedam puta (od prvog Nametkovog, do posljednjeg Maglajlićevog izbora), trebamo imati u vidu i činjenicu da je svoje prijevode/prepjeve, kao originalna izdanja, Bašagić objavio u dva navrata: Pruščaka (*Nizam-ul-alem*), 1919. i Omera Hajama (*Rubaije*), 1920.

periodu predstavljalo ozbiljan pokušaj institucionaliziranja društveno-političkog i kulturnog djelovanja Bošnjaka – Bašagić se aktivno uključio i u politički život u užem smislu. Tokom 1910. biran je za zastupnika u Bosanskohercegovačkom saboru. Kako navodi Mustafa Imamović (1994: 27), nakon smrti Alibega Firdusa, u julu 1910. godine, carskim ukazom Bašagić je imenovan za predsjednika Sabora, ostavši na toj funkciji tokom dvije sesije, a tokom još dvije bio je njegov potpredsjednik. U toj ulozi dočekao je i Prvi svjetski rat, a carskim dekretom od 6. februara 2015. godine, pošto je Bosanski sabor raspušten, Bašagić je vodio poslove Saborske kancelarije.

Nakon rata i sloma Austro-Ugarske monarhije radio je kao kustos u Zemaljskom muzeju, sa koje funkcije je i umirovljen 1927, zbog bolesti. Umro je aprila 1934. godine u Sarajevu, gdje je i ukopan, u haremu Begove džamije.

Ishodišta rodoljubivo-patriotske lirike Safvet-bega Bašagića

Austrougarski period, u kojem se kao pisac i kulturni djelatnik javlja Safvet-beg Bašagić, bio je prijelomno razdoblje kako u kulturnoj tako i u općoj historiji Bošnjaka, kada se ovaj narod – nakon višestoljetnog života i razvoja u okvirima orijentalno-islamskog kulturno-civilizacijskog kruga – gotovo preko noći našao u kulturnom i duhovnom prostoru sasvim nove, zapadnjačke i kršćanske civilizacije.

Austrougarska okupacija naprasno je prekinula na stotine ekonomskih, političkih, kulturnih interesa i tanahnih psiholoških niti koje su Bošnjake povezivale sa specifičnim osmanskim feudalnim društvom, i proizvela je stanje izgubljenosti, te zatvaranje prema novinama i vanjskim utjecajima, posebno onim zapadnjačke provenijencije. Stoljećima razvijana književna tradicija na osnovama orijentalnih jezika i arebičke alhamijado-pismenosti u novim je okolnostima postala anahrona, a odbijanje ćirilice i latinice te novih kulturnih utjecaja ovaj je narod dovelo na rub nepismenosti.

Zbog toga je usmena tradicija imala posebnu ulogu i značaj u bošnjačkoj tzv. preporodnoj književnosti tokom austrougarskog perioda, s obzirom na činjenicu da je upravo ona tokom više stoljeća osmanske vlasti u Bosni najautentičnije sačuvala vezu

bošnjačke književnosti sa predosmanskim kulturnim supstratom. To znači da je upravo zahvaljujući usmenoj tradiciji bošnjačka književnost stoljećima participirala u južnoslavenskoj međuknjiževnoj zajednici, što je u periodu kulturne tranzicije, nakon uspostave austrougarske uprave, kroz različite vidove interdiskurzivnih podsticaja, omogućilo uključivanje i njene pisane književne produkcije u šire interliterarne tokove, odnosno integraciju Bošnjaka u zapadnoevropski kulturni kontekst.

Posebno je prva generacija bošnjačkih pisaca u austrougarskom periodu, odnosno onih koji su predstavljali začetnike tzv. bošnjačkog književnog i kulturnog preporoda, svoja djela stvarala „na izvorima još uvijek živog narodnog, usmenog stvaralaštva, koje je osebujno proizlazilo iz gradske, ali i seoske sredine“ (Rizvić, 1994a: 23). Jedan od najistaknutijih pisaca ovoga perioda, čije je stvaralaštvo značajno odredila usmena folklorna tradicija, svakako je bio i Safvet-beg Bašagić.

Na ovom mjestu posebno je bitno naglasiti o kakvom je porijeklu i statusnom *backgroundu* riječ, jer se bez toga ne može razumjeti specifična Bašagićevog odnosa prema usmenoknjiževnoj baštini i utjecaja koji je ona u cjelini izvršila na njega kao autora. Primjerice, Mustafa Imamović (1994: 26) navodi kako je Safvet-beg Bašagić po majci bio unuk Smail-age Čengića, dok mu je otac, Ibrahim-beg Bašagić, bio jedan od posljednjih bošnjačkih pisaca na turskom jeziku, tako da je on zapravo odrastao u porodici u kojoj je vladala „prava narodno-epska i orijentalno-poetska atmosfera“. O Bašagićevom aristokratskom porijeklu, kao i utjecaju te činjenice na njegovo životno i poetsko opredjeljenje, pisao je i Muhidin Džanko:

„Ako postoji neko ko svojom ličnošću može istinski simbolizirati i autentično reprezentirati bosanski begovat, kako u njegovoj pozitivnoj, tako i u negativnoj socio-političkoj dimenziji, onda je to bez ikakve dvojbe Safvet-beg Bašagić. Za njega pripadnost begovatu nije bila tek puka titularizacija i sentimentalna uspomena na svijetlo aristokratsko porijeklo njegovih slavni hercegovačkih predaka (i sa očeve i sa majčine strane), već je to bila Safvet-begova sudbina; njegova životna filozofija; temeljni svjetonazor; humanističko i političko opredjeljenje; osnova kulturnog, prosvjetnog,

umjetničkog, naučnog i intelektualnog djelovanja.“
(Džanko, 2006: 66)

Bašagićevo begovsko porijeklo i porodični *background* isticali su brojni istraživači njegova *lika i djela*, navodeći ih kao odrednice koje su odlučujuće determinirale njegov životni put, profesionalno opredjeljenje/opredjeljenja te koordinate njegovih poetsko-kulturnih zanimanja. Odrastajući na tekovinama žive narodne tradicije brižno njegovane u begovskom domu, u ambijentu – kako nadahnuto piše Đenana Buturović (1994: 66) - „epskog Nevesinja, sevdalinke muslimanskih odžaka, odaja i avlija, kamerija, mušebaka“, tradicionalne usmene epike viteštva i pjesama o preživljavanju muslimanskih hercegovačkih stočara, praćenih guslama, stasavajući uz uglednog oca, Ibrahim-bega Bašagića, *znalca i štovaoca Tradicije*, jednog od posljednjih bošnjačkih pjesnika na turskom jeziku, usmena tradicija je, sasvim prirodno, nadahnula njegov ukupni stvaralački rad. O tome svjedoči i sam Safvet-beg Bašagić, u predgovoru svome djelu *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*:

„Uspomene na velike ljude iz moga naroda meni su uvijek bile svete, uvijek ih čuvam kao najdragocjenije amanete. Još kao dječak slušao sam od oca predaju o glasovitim Bošnjacima i Hercegovcima, koji su se istaknuli kao vrli junaci, mudri državnici, veliki učenjaci i vrsni pjesnici. I ta mila uspomena – iz usta meni najdražeg čovjeka i najsimpatičnijeg učitelja – s vremenom se tako srasla s mojim bićem i udubila mi se u pamet, da je slava mudrih Sokolovića, plemenitih Hercegovića, junačkih Hranušića, velikodušnih Husrev-bega, učenih Kafija, darovitih Nerkesija itd. postala moja najmilija dika, moj najviši ponos.“ (Bašagić, 1986: 9)

Stoga ne treba iznenaditi podatak da je mladi Bašagić još kao gimnazijalac počeo sakupljati narodne pjesme, te da se među pomagačima Koste Hörmanna na projektu sabiranja i objavljivanja bošnjačkih epskih pjesama, uz Ibrahim-bega Bašagića i najbližeg im rođaka Lutfi-bega Bašagića, nalazio i mladi Safvet-beg.² Zbog

² „Ime Ibrahim-bega Bašagića nalazi se na drugom mjestu među imenima onih 'rodoljuba' koji su Kostu Hörmanna 'potpomogli' pri sabiranju i uređivanju

svega navedenog, književni kritičari i istraživači usmenu tradiciju s pravom ističu kao nadahnuće i temeljnu odrednicu Bašagićevog ukupnog poetsko-kulturnog djelovanja.

Poetološki koncept Bašagićeva pjesništva

Svoj poetski postav Bašagić je izrazio, naravno, na izravan način u samoj poeziji (poetika implicite), ali je dosta toga pokušao iskazati i u diskurzivnim, esejističkim, kritičkim i polemičkim tekstovima, koji su imali i karakter autopoetičkih očitovanja. Prije svih, tu imamo u vidu dva teksta koje je napisao i objavio već u zrelih godinama: *Sto i jedan hadisi šerif* (prvi put objavljen u *Beharu* br. 4/1903-04), te pomenutu studiju *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti. Prilog kulturnoj istoriji Bosne i Hercegovine* (Sarajevo, Zemaljska štamparija, 1912). Njegov su pjesnički opus kritičari i povjesničari književnosti (a među njima Rizvić na najobuhvatniji način) u motivsko-sadržinskoj ravni razvrstali i razdijelili ovako:

„Pored grube sheme u kojoj se cjelokupna Bašagićeva poetska aktivnost razlučuje na stvaranje intimnog karaktera i na stvaranje javnog, društvenog karaktera, Bašagićeva poezija može se preciznije podijeliti na

narodnih pjesama bosanskohercegovačkih 'Muhamedovaca'. (...) Čak se može govoriti o praksi posuđivanja rukopisa u procesu nastanka Hörmannove zbirke. Na takvu praksu ukazuje i Hörmannova saradnja sa pomagačima iz Nevesinja, Ibrahim-begom Bašagićem i njegovim prvim rođakom, posjednikom Lutfi-begom Bašagićem. U vrijeme kada je pomagao Hörmannu Ibrahim-beg je živio u Sarajevu i Hörmann ga u popisu navodi kao mufetiša zemaljske vakufske komisije za Bosnu i Hercegovinu. (...) Mladi Safvet-beg Bašagić još kao srednjoškolic bilježi narodne pjesme, u početku, vjerojatno, pomažući ocu. Tako je za pjesmu 'Smail-aga Čengić udara na Dubrovsko' iz Hörmannove ostavštine, na čijem omotu stoji: 'Pribrao Ibrahim-beg Bašagić Nevesinje' – Alija Nametak utvrdio da je pisana Safvet-begovim rukopisom. Vrlo je vjerojatno da je i pjesma 'Smrt silnog Redžep-paše hercegovačkog valije' također iz Hörmannove ostavštine, zapis koji je Hörmannu ustupio sam Safvet-beg Bašagić. Naime, iz drugih izvora je poznato da je Safvet-beg Bašagić posjedovao pjesmu o događaju koji opijeva ova pjesma. Bašagić je kao gimnazijalac sakupljao narodne pjesme i u Sarajevu, i danas nam je poznata njegova zbirka u rukopisu pod nazivom 'Narodno cvijeće – Ukitio S. (Redžepašić) Bašagić'. Broji 68 narodnih pjesama, lirskih, pjesama prelaznih žanrova i epskih. Zbirka se čuva u Odboru za narodni život i običaje Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu.“ (Buturović, 1994: 66)

četiri glavne oblasti: na erotičku liriku, u koju spadaju pjesme epikurejsko-vitalističkog sadržaja; na mističko-meditativnu liriku, koja obuhvata kako pjesme koje polaze od hedonističke filozofije a završavaju se u sveljubavi koja svoj cilj i smisao nalazi u bogu, tako i pjesme ličnih životnih saznanja sa utokom u fatalizmu, te religiozne pjesme; zatim, na rodoljubivo-patriotsku liriku, u koju ulaze i stihovi nacionalno-političkog karaktera, te Bašagićeve povjestice; i najzad, na prosvjetarsko-društvenu poeziju, sa budničkim i društveno-stimulativnim stihovima, sa prosvjetiteljsko-didaktičkim pjesmama, te sa pjesmama kritičko-satiričkog karaktera i antiklerikalne i antikonzervativne sadržine. Izvan ovih oblasti, kao prelaz od Bašagićeve intimne poezije ka društvenoj poeziji, nalaze se već razmatrane pjesme u kojima Bašagić iznosi svoja shvatanja poetskog stvaranja. Pored toga, Bašagićeva rodoljubivo-patriotska lirika i prosvjetarsko-društvena poezija po svojim unutrašnjim osobinama motivski se dodiruju i prelivaju i umnogome se svode na iste ideološke ciljeve, pokazujući se općenito, s jedne strane, kao rodoljublje u istorijskoj perspektivi, i, s druge strane, kao rodoljublje u savremenom životu.“ (Rizvić, 1990: 295-296)

Najeksplicitnije diskurzivno izraženo poetološko opredjeljenje i najcjelovitije shvatanje i osjećanje poezije Bašagić je artikulirao u sedmom i osmom poglavlju spomenutog teksta *Sto i jedan hadisi šerif*, gdje je razvio osebujnu interpretaciju koju Rizvić naziva svojevrsnim etičko-estetičkim postamentiranjem poezije:

„U pjesmi imade mudrosti' – to je izreka od koje Bašagić polazi, razvijajući je odmah na nekoliko nivoa aktivnosti ljudskog duha, stvarajući vlastita etička jednačenja deduktivnim dokazivanjem, primjerima i shvatanjima drugih. Čovjek bez ljubavi, čovječnosti i samilosti je, prema Bašagiću, čovjek koji nema poezije u srcu, ali ne samo da ljubav izvire iz srca poistovjećujući se sa poezijom, nego po Bašagiću i mržnja, ako predstavlja humanu reakciju ima ista

poetska izvorišta. Poetska suština i struktura u Bašagićevoj poetici usko su vezane za etičku osnovu poetskog poriva, što predstavlja polazište sa kojeg Bašagić kvalifikuje kako zbivanja u samom čovjeku, tako i međuljudske odnose u istoriji i savremenosti. Na opšti humanistički i etički smisao prave poezije Bašagić nadovezuje njen pragmatični značaj, kao sredstva za konkretno izražavanje etičkih i didaktičkih sadržina. 'Suhoparni savjet ne može dirnuti, iznijeti i dojmiti se čovjeka, koliko u pjesmi živo prikazana zgoda iz života ili iz viteške prošlosti' – piše Bašagić u tom smislu, ukazujući istovremeno i na impresivnost i neposrednu istinitost poetskog kazivanja. Saglasno ranije zasnovanim polazištima, Bašagić svoja poetsko-etička shvatanja poezije zatvara na ovom mjestu u krug jedinstvenog etičko-estetičkog sistema:

'U pjesmi je lijepo ono što čovjeka oplemenjuje, potiče na dobra djela, budi u njemu samilost prema drugijem stvorenjima i poučava ga sve ostale ljudske vrline, a ružno je u pjesmi ono što čovjeka kvari, potiče na mržnju i poučava ga na druga nemoralna djela...'“
(Rizvić, 1990: 291-292)

U ovaj okvir Bašagić još unosi i relaciju *jednačenja između čuvstava i poezije*, čime, zapravo, srce ili emociju stavlja u prvi plan u odnosu na razum i misao, kad je riječ o spoznaji Istine. U tom smislu poznata je njegova definicija poezije, a prema kojoj pjesma ne predstavlja ništa drugo do li „čuvstva koja ispunjavaju ljudsko srce i izljevaju se u stihovima na jezik“ (prema Rizvić, 1990: 292).

Tek na ovoj osnovi možemo razumijevati Bašagićeve književno-kritičke i estetičke postavke i opservacije, najpregnantnije izražene u studiji (doktorskoj tezi) *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*, a iz kojih se nedvojbeno izlučuju odlike, određenja i principi koji su karakterizirali Bašagićevo shvatanje prave poezije, i koje Rizvić sažima na sljedeći način: „To su: jasnost, krepčina, etičko i estetičko zdravlje, sadržajnost i dotjeranost forme, koju on uvijek razmatra odvojeno od sadržine, ali u uzajamnosti prelivanja sadržine i forme vidi pun umjetnički kvalitet, zatim erotski senzualizam, mistički hedonizam,

mistika saznanja, ali ne nejasnog razmišljanja, umjetnički simbolizam, ali ne nerazumljivost, gnomičnost izreke, duhovitost obrta, i sve u poeziji podređeno poetskoj i duhovnoj misli, iskazu. Ono što ga u poeziji impresionira kao kvalitet – to je originalnost i svježina, slikovitost novog poetskog iskaza makar i stare teme i motiva.“ (Rizvić, 1990: 293)

Bašagićeva rana rodoljubivo-patriotska lirika

Snažna emanacija narodnog duha i rodoljubivo-patriotskog zanosu obilježava sami početak Bašagićevog pjesničkog stvaranja – pod čim podrazumijevamo prvenstveno pjesnički ciklus *Rodoljupke*, najprije objavljen u *Bosanskoj vili* 1890. godine, a zatim i u *Pobratimu* i *Bošnjaku*, te donekle i njegovu prvu zbirku poezije *Trofanda iz hercegovačke dubrave (1890-1894)*. Motivi i simboli junačke (narodne) epske poezije prisutni su u ovim ranim pjesmama kao uzor i čvrsti temelj, na kom raste i cvjeta pjesnikov zanos i ponos zbog pripadnosti svojoj rodnoj grudi i slavnoj povijesti svoga naroda:

*Zdravo, o mila grudo, zdravo, Nevesinje moje,
Ala si divno, krasno!
Ti si čarobom svojom opilo dušu mi mladu,
Dalo mi pojenje jasno.*

*Da pjevam zanosne pjesme u lakom narodnom duhu
Kakono pjevati može
Miljenče veleških vila kad mu se poletne misli
S javor-guslama slože... (Bašagić, 1991: 124)*

Vila i *gusle* česti su motivi u njegovoj rodoljubivoj poeziji, zapravo motiv *pojanja* u smislu oblikotvorno-izražajnog sažimanja upravo tog narodnog duha, naravno kroz izvođenje epskih narodnih pjesama uz muzičku pratnju gusala: „I može se zaista reći da ovi narodnjački elementi predstavljaju važne konstante, nezaobilazne u integralnoj analizi cjelokupnog Bašagićevog pjesničkog stvaranja, a posebno u strukturalnoj analizi duha, motiva i izraza njegove lirike rodoljubivo-patriotskog karaktera, u kojoj epski duh i narodni izraz čine značajnu dominantu, te u analizi njegove ljubavne lirike,

koja se veoma često oslanja na narodnu lirsku pjesmu, osobito bosansku sevdalinku“ (Rizvić, 1990: 282).

Ti simboli *vile* i *gusala* nadaju se kao tipično romantičarska artikulacija narodnog duha i baštine, slavenskog kulturnog ambijenta. Rizvić primjećuje da su kod drugih bošnjačkih pisaca do 1878. ovi motivi i tonaliteti bili u funkciji izražavanja domovinsko-regionalne pripadnosti, dok to kod Bašagića dobija „kvalitete izvjesnog nacionalnog zanosa, koji je u klimi posebnih austrougarskih političkih ciljeva imao mogućnosti za puni rascvat“ (Rizvić, 1990: 317-318). Tome ide u prilog i žestina slika i pjesničkih figura koje evociraju surovost povijesnog ambijenta u kojem su se oduvijek vodili ratovi, u kojem se masovno ginulo u svim generacijama, i u kojem su se elementarne životne vrijednosti morale s mukom osvajati i najskupljom cijenom plaćati:

*Zdravo, o sveta grudo, majko poleta moga,
Pjesme mi mila hrano!
U tebi ja sam siso prirodno nadahnuće
Pojenje bogodano.*

*U tebi ja sam gledao iskre mačeva ljutih,
I slušao čudne im glase;
U tebi ja sam gledao kako se kasape ljudi
I krvlju zemlju kvase.*

*U tebi ja sam slušao riku topova bojnih
Kako kunbare bruje,
Kako se ruše kuće i kako dječica pište
A viš njih kuršumi zuje... (Bašagić, 1991: 124)*

Upravo ta žestina, izazovnost, ekspresivnost i surovost slika predstavljaju, s jedne strane, zalag povijesne utemeljenosti, veličine i slave, ali također i, s druge strane, otvoreni izazov neprijatelju, podstrek i ohrabrenje u borbi za bolji i dostojanstveniji život novih, budućih generacija, sve to u kontekstu jedne historijski frustrirajuće situacije za bošnjački narod i njegovog poljuljanog samopouzdanja, mučnog, zazorom ispunjenog pomirenja sa izgubljenim osmanskim iluzijama i nužnim prihvatanjem nove austrougarske uprave kao ireverzibilnog poretka stvari. Bašagićeva poezija, kao sastavni dio jedne šire utilitarne kulturne politike, nudila je retroprojekciju

negdašnje slave kao oslonca u stabiliziranju identitarne nesigurnosti. Na tom tragu, intencionalno i funkcionalno, u navedenim stihovima primijetno je preuzimanje intonacije i izražajnosti epskog narodnog pjevača, sa sintagmatskim stapanjem leksema tako karakterističnim za epsku narodnu pjesmu (*mačeva ljutih... dječica pište*). Najuzorniji primjer za naprijed izrečeno jest četvrta pjesma iz ciklusa *Hercegovini* (u *Trofandi...*), koja počinje stihom „Još da tebe, mili dome...“:

*Kad opašeš sablju ovu,
Budi rodu svom na diku,
Ljubi zemlju Hercegovu
I stoj njojzi na braniku!*

*Pa ćeš sinko sretan biti,
Ko što su ti bili pređi,
A spomen ćeš ostaviti
Na dušmana njena leđi. (Bašagić, 1896: 6-7)*

Življi osmerački ritam preuzima nešto od romantičarskog budničarskog poziva na borbu, u ime odbrane povijesnih vrijednosti vlastitog naroda – sa poletom i optimizmom, žarom, ali i neizostavnom edukativnom potkom povjesnice.

Slična je stvar i sa ritamskom organizacijom pojedinih pjesama iz korpusa rane rodoljubivo-patriotske poezije, koje sa klasičnim deseteračkim stihom zvuče kao najčistija evokacija ekspresivnosti i sugestivnosti guslarskog pojanja:

*Moj Zalome, ruševino kleta,
Daj što pričaj od starog zemana;
Jer si dosta slave zapamtio,
A još više žalosnijeh dana.*

*Kroz četiri stotine godina
Mnoga sila o te se razbila,
Jerbo ti si, nesretna palanko,
Dušmanima na udarcu bila.*

*Šta sakrivi Pivljaninu Baju,
Da te hrđa u pepo pretvara?
Šta sakrivi Zmaju Bosanskome,*

Da te pali i da te obara?

*Moj Zalome, omeđino tužna,
Porušen si, ali ništa za to;
Tvoje trnje Mirzine su ruže,
Tvoje stijenje Mirzino je zlato. (Bašagić, 1991: 126)*

Na gornjem izvodu iz pjesme *Zalom-palanci* vidimo gotovo idealan primjer citatnosti, u kojoj je na mikroplanu stiha ili iskaza provedena tzv. *nulta transformacija* motiva, karakteristična za preporodnu poeziju (sa gotovim i potpunim preuzimanjem leksema, strukture, intonacije i ritma epske narodne pjesme) – dok se tek na makroplanu kompozicije cijele ove pjesme otvara kreativni prostor *nepotpune transformacije* (sa autorskim pečatom otklona i distance, i sa intoniranom porukom jedne sjetne povijesne reminiscencije, karakterističan za poetske filijacije romantizma u tzv. malim i nediferenciranim književnostima):

*Šta sakrivi Pivljaninu Baju,
Da te hrđa u pepo pretvara?.....nulta transformacija*

*Porušen si, ali ništa za to;
Tvoje trnje Mirzine su ruže,
Tvoje stijenje Mirzino je zlato.nepotpuna transformacija*

Složena stilizacija (metafore, kontrast) koja se otvara postupkom *nepotpune transformacije* na kraju ove pjesme ne pripada duhu ni izražajnosti epskog narodnog pjevača, upravo zato što počiva na vremenskoj distanci i na pogledu savremenika okrenutom u daleku prošlost – iako ritam ostaje isti (klasični deseterac). Rizvić ovu stilizaciju na kraju pjesme *Zalom-palanci* naziva „refrenskim ponavljanjem kontrastno-simboličnog distiha“, te ovako zaokružuje svoju analizu: „Ovaj refren predstavlja sublimaciju paradoksalne tragične sreće pjesnikove i subjektivnu humanizaciju istorije, on ritmički prekida zamah epopeje ovog grada, naroda i zemlje pod istim neprijateljskim udarima kršćanskih i muslimanskih napada, ratovanja i narodnih ustanaka, prožimajući tako jedinstvenim stiskom čovjeka i istoriju, subjektivno viđenje i osjećanje sa objektivnim događajima i zbivanjem“ (Rizvić, 1990: 322).

Bašagićeva rodoljubivo-patriotska lirika determinirana je utjecajima kako subjektivne tako i objektivne, izvanjske provenijencije. Naprijed spomenuto odrastanje u „ambijentu epskog Nevesinja“, „tradicionalne usmene epike viteštva“ i „pjesama o preživljavanju muslimanskih hercegovačkih stočara“ koje su praćene guslama, te epski duh koji je Bašagić od najranijeg djetinjstva *udisao* u porodici posvećenoj Tradiciji, određivalo je, kako kaže Đ. Buturović, Bašagićev patriotizam i pripadnost Bosni. Međutim, ta kategorija romantizma, „ma kakve paralele imala u njegovim savremenicima i prethodnicima iz južnoslavenskih literatura nije, dakle, literarni manir, ugledanje ili uticaj. Pomenutim poticajima i u pomenutom vidokrugu nastaje originalna bosanskomuslimanska literatura, literatura Bošnjaka s bitnim oznakama folklornog historizma i patriotizma. Treba je pratiti već od prvih Bašagićevih rodoljubivih pjesama objavljenih u 'Bosanskoj vili', 'Bošnjaku' i 'Trofandi'.“ (Buturović, 1994: 66)

Utjecaje objektivne provenijencije treba tražiti u povijesnom trenutku u kojem se, kako kaže Đ. Buturović, dešava *renesansa* bošnjačke usmene epike, koja je imala „znatno drukčije uvjete egzistencije, koji su joj obezbijedili duži vijek trajanja u odnosu na ostale južnoslovenske epike“ (Buturović, 1994: 67). Produženu vitalnost bošnjačkoj epici, smatra Buturovićeva, donijela su dva značajna impulsa. Prvi se desio krajem 19. stoljeća, a posljedica je velikog povijesnog zaokreta koji su doživjeli Bošnjaci nakon povlačenja osmanske i uspostave kršćanske vlasti na prostoru nekadašnjeg Bosanskog ejaleta. Drugi krupan društveno-historijski potres desio se s ulaskom Bosne i Hercegovine u sastav jedinstvene jugoslavenske države, a posebno nakon uspostavljanja Šestojanuarske diktature, kada je razbijena teritorijalna cjelovitost Bosne i kada je narušena njena historijska i politička cjelina, te su uslijedile velike društvene promjene uvjetovane raskidanjem feudalnih odnosa i provođenjem agrarne reforme. „U takvim uvjetima muslimanska epika, posebno u određenim regijama, dobiva novi zamah, koji je potpomognut raskorakom između kulturnih potreba muslimanskih urbanih, a posebno ruralnih zajednica, i kulturnih mogućnosti koje su im mogli ponuditi njima često strani davaoci. Kada se ima u vidu da je usmeno stvaralaštvo kulturna potreba zajednice i pojedinaca koji čine tu zajednicu, da je ta zajednica obdarena talentovanim pojedincima, koji se rađaju u

obilju njene tradicije, i koji je čuvaju dugo, sve dok oblici pisanih formi u njenoj sredini ne potisnu te stare, tradicionalne – onda shvaćamo zašto su Muslimani Bošnjaci čuvali tako dugo svoju tradicionalnu epiku“ (Buturović, 1994: 67).

Zbog svega navedenog, sasvim je očekivano da se kod bošnjačkih stvaralaca na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće osjeća snažna veza sa usmenom epskom tradicijom, o čemu zorno svjedoči i djelo Safvet-bega Bašagića, duboko prožeto kako elementima tako i duhom usmene folklorne tradicije.

U tom pogledu indikativan je i Bašagićev odnos spram divanskog pjesništva koje su autori porijeklom vezani za Bosnu stvarali na orijentalnim jezicima tokom više stoljeća osmanske vlasti, na šta ukazuju Vedad Spahić i Mirsad Turanović (2021) u tekstu koji analizira tri prepjeva Bajezidagićevog *Gazela o Mostaru*, među kojima je i Bašagićev. Određujući ga kao *utilitaristički*, autori ovaj prepjev, kao i književno-prevoditeljski rad Safvet-bega Bašagića generalno, smještaju u kontekst njegova ukupnog javnog i političkog djelovanja u specifičnim okolnostima bošnjačkog kulturnog i nacionalnog preporoda tokom austrougarske uprave, kojeg karakterizira *književno-prosvjetiteljski utilitarizam* kao osnova Bašagićeve književno-kulturne misije. U nastojanju da afirmira etnički, državno-politički i kulturni identitet Bošnjaka u povijesnom kontinuitetu, kao i autentičnost njihovog književno-kulturnog naslijeđa, Bašagić je književne i kulturne sadržaje, među kojima i stvaralaštvo Bošnjaka na orijentalnim jezicima, uključivao u *zadati utilitarni koncept*. Kao ilustraciju navedenog nastojanja autori ističu Bašagićeve prepjeve bošnjačkih divanskih pjesnika, navodeći zapažanje Branka Letića kako je on „svojim prepevima sa orijentalnih jezika (...) učinio te pesme i po napevu i po stilu veoma bliskim našoj narodnoj pesmi, naročito sevdalinci“ (prema Spahić&Turanović, 2021: 190). Oni u tome vide *raskorak* između „elitističke, etnokulturno indiferentne poetike divanskog pjesništva i Bašagićeve težnje da u vrijeme nacionalnog buđenja politiku identiteta, namijenjenu širokim masama, zasnuje na načelu prepoznavanja sebe u tradiciji, za čiju izvedbu su mu bili potrebni prikladni književni sadržaji kojima je želio obezbijediti kanonski status“ (Spahić&Turanović, 2021: 189-190). Prevodeći sa orijentalnih jezika Bašagić je davao prednost „načelu narodnosti“ u odnosu na „načelo predmeta“, slijedeći tako

koncept kakav je šezdesetih godina 19. stoljeća zagovarao i Laza Kostić. Argumente za takvo stajalište Spahić i Turanović nalaze u „slobodi konverzije distiha u katrene“, ali i drugim *strategijama naturalizacije*, kao što je upotreba epskog deseterca, „sevdalijske i epske terminologije“, zatim morfoloških i sintaksičkih obrazaca, stalnih epiteta, okamenjenih sintagmi (npr. *bajni raj, bistra voda, rujno vino, bojni mač, slavnije' junaka* itd.), na osnovu čega zaključuju: „Posljedica takvog pristupa nerijetko su do te mjere vernakularizirani stihovi da se manje ili više tačnom može smatrati Letićeva tvrdnja kako je '... govoriti o poeziji naših starijih pesnika na orijentalnim jezicima, na osnovu prevoda na srpskohrvatski jezik, riskantan i možda unapred uzaludan posao, figurativno rečeno, kao hvatanje senke ili odbleska na vodi“ (Spahić&Turanović, 2021: 191).

Rezimirajući interpretaciju duhovne i poetičke poziture, izražajnosti i stila ranih rodoljubivo-patriotskih pjesama, može se zaključiti da se romantičarska patriotska egzaltacija Bašagićeva iz tog razdoblja zasniva u prvom redu na pjesničkom duhu koji proizlazi iz bošnjačke narodne epike, a pojačava se gomilanjem ekspresivnih izraza, stalnim evociranjem historije, te kvalificiranjem pojmova *slave, junaštva i krvavih mejdana...*

Druga faza Bašagićeva rodoljubivo-patriotskog pjesništva

Interpretirajući širu regionalnu recepciju rane Bašagićeve poezije kao izraza svojevrsnog bošnjačkog nacionalizma,³ Munib Maglajlić objašnjava kada je i kako došlo do stanovitog

³ Munib Maglajlić navodi kako su Bašagićevi mladalački stihovi, napisani kao pozdrav listu *Bošnjak*, dočekani „(...) i na bliskom slavenskom istoku i na zapadu kao svojevrsni izraz bošnjačkog nacionalizma, iza kojeg je navodno pokroviteljski stajala austrougarska vlast, koja je interkonfesionalnim bošnjaštvom/bosanstvom željela umiriti narastajuće nacionalne pokrete u Bosni i suzbiti uticaj iz njihovih matica. Nije uvažavano tumačenje po kojem Bašagić u tim mladalačkim stihovima nije želio osporiti Srbe i Hrvate kao narode, nego da su zapravo izraz njegovog pristajanja uz političku zamisao koju je austrougarska vlast naslijedila još od osmanske uprave i dalje je sa još većom žustrinom nastojala nametnuti, a po kojoj je interkonfesionalno bošnjaštvo odnijelo prevagu nad nacionalnom posebnosti najbrojnijih naroda u BiH.“ (M. Maglajlić: *Pjesnik Mirza Safvet*, predgovor izdanju „Pjesme“, GIK „OKO“ i „Oslobođenje“, Sarajevo, 2000, str. 6)

„otupljivanja oštrice Bašagićevog bošnjaštva“, u sklopu konsekvenci grubog previđanja političke zbilje nacionalne osviještenosti bosanskih pravoslavaca i katolika kao Srba i Hrvata, do čega je, kao rezultat politika iz susjedstva, došlo u periodu od sredine 19. stoljeća do potkraj osmanske uprave u BiH:

„Posljedica svega bila je da su se od bošnjaštva, kao nacionalne ideje, odlučno distancirali ne samo oni kojima je bezuspješno nametana (Srbi i Hrvati u Bosni), nego i oni kojima je po svemu pripadala (Bošnjaci). Tako se desio paradoks da je list 'Bošnjak', pokrenut uz potporu austrougarske vlasti s idejom da promiče interkonfesionalno bošnjaštvo, na prijelomu stoljeća napustio praksu korišćenja nacionalnog imena Bošnjaka, koji su pred sve agresivnijim nastupom narastajućih nacionalizama, kao izraza velikodržavnih posezanja za Bosnom, utekli u vjersko kao etničko ime u različitim varijacijama (musloman, musliman, muhamedovac, muhamedanac). Sam Bašagić je načinio uklon prema hrvatskoj strani – objavljujući u ovom ranom razdoblju u Zagrebu pjesme i odlomak svog nedovršenog dramskog prvijenca – i to je u značajnoj mjeri odredilo odnos prema njemu sa bliskog slavenskog zapada, pa su njegovi stihovi u pohvalu ljepoti hrvatskog jezika obilato korišteni.“ (Maglajlić, 2000: 6-7)

Isti autor u naprijed citiranom tekstu izražava unisoni stav struke prema kojem je ovaj prijelaz u Bašagića najpreciznije objašnjen i interpretiran u Rizvićevoj studiji *Rodoljubivo-patriotski pjesnik Mirza Safvet*, prvi put objavljenoj u zborniku radova sa naučnog skupa *Safvet-beg Bašagić – bošnjačka intelektualna strategija* (Zenica, 1994, str. 15-21) – za šta je osnova postojala već u opsežnoj studiji o Bašagiću objavljenoj u sklopu drugog izdanja knjige *Bosansko-muslimanska književnost u doba preporoda (1887-1919)*: „Patriotizam žestine i polemike s kojim je Bašagić započeo svoju pjesničku djelatnost u 'Bošnjaku' ublažen je, međutim, i otupljen u *Trofandi* 1896., a nacionalna sadržina mu je promijenila obilježja i karakter, osobito u onim pjesmama koje je

Bašagić u ovu zbirku prenio iz 'Bošnjaka' nakon vlastite nacionalne prerade. U pjesmama sa situacijom savremenosti Bašagićev patriotizam transformisao se u regionalno domovinstvo, dok je u povjesticama, u kojima je dat u perspektivi istorijskog osvrta, ostao čuvajući svoje ranije oznake i kvalitet bosanstva“ (Rizvić, 1990: 319).

Dakle, i u motivsko-sadržajnom i u izražajnom smislu srazovi, preklapanja, rezonancije i odjeci do kojih dolazi u susretanju pjesnikova glasa sa glasom i pjesmom narodnog pjevača, od *Trofande* pa nadalje, sve više su izraz intencije očuvanja tog prkosnog, iako već u povijesno-socijalnoj realnosti nefunkcionalnog stava pjesnikova otpora, kako prema pomodarskim i neautentičnim formama očitovanja moderniteta (u svakodnevnici života velikoga grada, recimo) tako i prema destruktivnom ideološkom reinterpreteranju slavne bošnjačke povijesti (karakterističnom za stav i odnos narastajućih nacionalizama, koji apriorno negativno atribuiraju i prosuđuju sve što je u vezi sa osmanskim osvajačima i gospodarima, ignorirajući suštinske razlike između Turaka kao takvih, dakle kao okupatora, i bošnjačko-muslimanskog plemstva i domicilnog stanovništva, sa njegovim slavenskim korijenima i sa njegovim, historijski posve realnim, distanciranjem, nepokornošću i otporom spram centralne osmanske vlasti – o čemu je pisao još Ljubušak, primjerice u svome tekstu *Šta misle muhamedanci u Bosni*, 1886. godine). Upravo zato sazvučja i preklapanja sa duhom i izrazom bošnjačke epske poezije već od *Trofande* zadobijaju ton i karakter sjetnih reminiscencija i nostalgičnog, izvornom evropskom romantizmu inherentnijeg, okretanja pogleda u prošlost – posebno u lirskim pjesmama „sa situacijom savremenosti“ (da upotrijebimo taj Rizvićev izraz). Za ovaj krug lirske poezije kao karakterističan primjer navode se često stihovi pjesme *Iz velegrada*:

*Teško mi je, vidiš, mili druže,
Ali što ću kada biti mora,
Ovdje meni ne mirišu ruže,
Ovdje mene djevojke ne kruže,
Krasne vile iz našijeh gora.*

*Pa da pjevam, šta ću kad se ne da,
Vila moja u toj buci drijema,*

*Iznemogla, umorna, blijeda,
Kao baba oškrapana, sijeda,
Ma ni iskre poezije nema!*

Moja vila za cvijećem žudi,
Pegaz hoće svježe, naše trave,
Javor-gusle traže naših ljudi,
Mlado srce za djevojkam' ludi,
Koje slave glase iz dubrave... (Bašagić, 2000: 38)

Molska intonacija i takoreći splinska zatamnjenja u ovoj pjesmi javljaju se na fonu osnovnog ritma epskog narodnog pjevača, u ritmu deseterca: u formi lirskog paralelizma (uzastopnog ponavljanja negacije: „*ovdje meni ne mirišu ruže/ ovdje mene djevojke ne kruže...*“) i u formi uzastopnog retoričkog pitanja („...*ali što ću kada biti mora...*“ i „...*pa da pjevam, šta ću kad se ne da...*“). Bašagić uspjeva – sadržajno fiksirajući i naglašavajući negativno unutrašnje stanje uskraćenosti, zabludjelosti, neprilagođenosti duše pjesničkog subjekta novom vremenu *gradskog života*, a izražajno skraćujući, lomeći dah i polet deseteračkog zapijevanja – u sklopu *nepotpune transformacije* motiva narodne poezije („*krasne vile iz našijeh gora*“, „*vila moja*“, „*moja vila*“, „*javor-gusle*“) dovesti do kontrastne usporedbe miljea, okruženja, konteksta modernog grada i tradicionalnog ruralnog ambijenta. Vrhunac kontrastiranja dat je zapravo u opisu te *vile moje* – u opisu koji se toliko udaljava od izvornog značenja i kvaliteta motiva, postajući tako osobenom sortom metateksta, čime se, zapravo, već iskoračuje ka avangardnijem prosedeu *potpune transformacije*:

*Vila moja u toj buci drijema,
Iznemogla, umorna, blijeda,
Kao baba oškrapana, sijeda,
Ma ni iskre poezije nema!*

Dakle, vila pjesničkog subjekta *u toj buci* (negativna karakterizacija ambijenta kom se pjesnički subjekt ne može nikako prilagoditi data je u kondenziranom obliku: *u tri riječi!*) poprima osobine koje apsolutno ne idu uz nju (*iznemogla, umorna, blijeda*) te status i karakter koji apsolutno odstupaju od njenog izvornog

imidža (*kao baba oškrapana, sijeda*) i koji, zapravo, pripadaju onom suprotnom (*vješticijem!*) polu značenjsko-simboličkom – čime se do kraja artikulira i oslikava gubitak za pjesnika one osnovne i najvažnije uloge, zadaće, misije koju ta vila treba da ima: da bude muza pjesnikova (*ma ni iskre poezije nema!*).

Naravno da se u cjelini ovaj semantički implikativan izražajni zahvat zadržava u domenu *nepotpune transformacije* (usporedba konteksta!), ali snažan autorski pečat Bašagićev ovdje već otvara vrata novom duhu lirskog moderniteta, sa naglascima, obojenjima, tonalitetima koji uključuju kritičko-ironijski autorski stav prema ograničenjima i nedostacima povijesno nadolazećeg oblika urbanog života, u odnosu na tradicionalistički senzibilitet i svjetonazor sa posve novim materijalno-ekonomskim, socio-psihološkim, moralnim, pa i duhovnim pretpostavkama:

*A ovdje je sve nijemo za me,
Zadahnuo modernom manirom,
S djevojkom se umaraš od čame,
Mlada žena ubija ti plame,
A s babama valja sjedit s mirom.*

*Ton današnji tako pripovijeda,
Čovjek treba da se po njem vlada,
Moj 'bon-tone', moja sliko blijeda,
Ko je izvor velikih bijeda,
I pokora ovog velegrada?*

To je, dakle, izraziti primjer spomenute lirske sjete, nostalgije, pa i ironije, s kojima se, u reminiscencijama na praizvornost prirodnog i socijalno-kulturnog ambijenta zavičaja, pjesnik osvrće na temeljne duhovne, moralne, kulturno-povijesne i životne vrijednosti – u vezi s kojima je svjestan da će u nadolazećem vremenu moderniteta biti dovedene u pitanje.

Umjesto zaključka

Među najznačajnijim ličnostima bošnjačkog kulturnog i književnog preporoda tokom perioda austrougarske vladavine u Bosni svakako je bio Safvet-beg Bašagić. Izuzetno širokim dijapazonom zanimanja i raznorodnih aktivnosti na polju kulture i

uopće društveno-političkog djelovanja on je odlučujuće doprinio afirmaciji nacionalnog i kulturnog identiteta Bošnjaka te njihovom uključivanju u evropski društveno-historijski i kulturni kontekst.

U okvirima Bašagićevog književn(ičk)og djelovanja jedno od najznačajnijih mjesta pripada rodoljubivo-patriotskoj lirici. U ovom radu utvrdili smo kako je temeljno ishodište ove vrste Bašagićeve poezije zapravo usmenoknjiževna tradicija, ponajprije epsko narodno pjesništvo. Odrastajući na tekovinama žive narodne tradicije, brižno njegovane u begovskom domu, u ambijentu tradicionalne usmene epike viteštva, usmena tradicija je, sasvim prirodno, nadahnula njegov ukupni stvaralački rad, pa samim tim i rodoljubivo-patriotsku liriku. O tome je, kako smo imali priliku vidjeti, svjedočio i sam Safvet-beg Bašagić.

U razvojnoj liniji Bašagićeve rodoljubivo-patriotske lirike uočili smo dvije faze pjesničkog stvaranja. Tokom ranog perioda dominira snažna emanacija narodnog duha i rodoljubivo-patriotskog zanosa. Motivi i simboli junačke (narodne) epske poezije prisutni su u ovim ranim pjesmama kao uzor i čvrsti temelj, na kom raste i cvjeta pjesnikov zanos i ponos zbog pripadnosti svojoj rodnoj grudi i slavnoj povijesti svoga naroda. Romantičarska patriotska egzaltacija Bašagićeva iz tog razdoblja zasniva se u prvom redu na pjesničkom duhu koji proizlazi iz bošnjačke narodne epike, a pojačava se gomilanjem ekspresivnih izraza, stalnim evociranjem historije, te kvalificiranjem pojmova *slave*, *junaštva* i *krvavih mejdana*...

U rodoljubivo-patriotskim pjesmama iz druge faze primijetno je ublažavanje i postepeno *otupljivanje* „patriotizma žestine i polemike s kojim je Bašagić započeo svoju pjesničku djelatnost u *Bošnjaku*“, kako navodi Muhsin Rizvić, te dodaje kako se Bašagićev patriotizam transformirao u *regionalno domovinstvo*.

Upravo zato sazvučja i preklapanja sa duhom i izrazom bošnjačke epske poezije već od *Trofande* zadobijaju ton i karakter sjetnih reminiscencija i nostalgичnog, izvornom evropskom romantizmu inherentnijeg, okretanja pogleda u prošlost – posebno u lirskim pjesmama „sa situacijom savremenosti“. Kontrastnom usporedbom miljea, okruženja, konteksta modernog grada i tradicionalnog ruralnog ambijenta, naglašava se negativno unutrašnje stanje uskraćenosti, zabludjelosti, neprilagođenosti duše pjesničkog subjekta novom vremenu gradskog života.

Na taj način se naglašava spomenuta lirska sjeta, nostalgija, pa i ironija, s kojima se, u reminiscencijama na praizvornost prirodnog i socijalno-kulturnog ambijenta zavičaja, pjesnik osvrće na temeljne duhovne, moralne, kulturno-povijesne i životne vrijednosti – u vezi s kojima je svjestan da će u nadolazećem vremenu moderniteta biti dovedene u pitanje. Time se ujedno njegov senzibilitet okreće od rodoljubivo-patriotske lirike nadahnute narodnom epskom poezijom ka jednom avangardnijem konceptu književnog stvaralaštva.

Literatura i izvori

- Bašagić, Safvet-beg. (1986). *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*. Sarajevo: Svjetlost
- Bašagić, Safvet-beg. (1991). *Pjesme i prepjevi*. Sarajevo: Svjetlost
- Bašagić, Safvet-beg. (2000). *Pjesme*. Sarajevo: GIK „Oko“ i „Oslobođenje“
- Buturović, Đenana. (1994). „Usmena predaja i epsko nasljeđe u književnom djelu Safvet-bega Bašagića“, *Zbornik radova naučnog skupa “Safvet-beg Bašagić – bošnjačka intelektualna strategija”*. Zenica: Udruženje intelektualaca Muslimana grada Zenice
- Džanko, Muhidin. (2006). *Safvet-beg Bašagić-Redžepašić (Mirza Safvet: Vitez pera i mejdana) – Intelektualna povijest i ideologijska upotreba djela*. Sarajevo: Sarajevo Publishing
- Imamović, Mustafa. (1994). „Safvet-beg Bašagić i Edhem Mulabdić i bošnjački kulturni period“, *Zbornik radova naučnog skupa “Safvet-beg Bašagić – bošnjačka intelektualna strategija”*. Zenica: Udruženje intelektualaca Muslimana grada Zenice
- Maglajlić, Munib. (2000). Predgovor izdanju *Pjesme*. Sarajevo: GIK „Oko“ i „Oslobođenje“
- Redžepašić-Bašagić, Safvet beg (Mirza Safvet). (1896). *Trofanda iz hercegovacke dubrave (1890-1896)*. Zagreb: vlastitom nakladom pisca (digitalna inačica, dostupna na <https://www.preporod.ba/safvet-beg-basagic-trofanda-iz-hercegovacke-dubrave-1896/>)

-
- Rizvić, Muhsin (1990). *Bosansko-muslimanska književnost u doba preporoda (1887-1918)*. Sarajevo: El-Kalem
- Rizvić, Muhsin. (1994)a. *Panorama bošnjačke književnosti*. Sarajevo: Ljiljan
- Rizvić, Muhsin. (1994). „Rodoljubivo-patriotski pjesnik Mirza Safvet“, *Zbornik radova naučnog skupa “Safvet-beg Bašagić – bošnjačka intelektualna strategija”*. Zenica: Udruženje intelektualaca Muslimana grada Zenice
- Spahić, V.; Turanović, M. (2021). Tri prepjeva Bajezidagićeva Gazela o Mostaru kao metonimije razvojnih faza bosanske orijentalne traduktologije. *Istraživanja*, 15, 181-207.

SOME CHARACTERISTICS OF PATRIOTIC LYRIC POETRY BY SAFVET-BEG BAŠAGIĆ

Ibnel Ramić, PhD
Ikbal Smajlović, PhD

Abstract

One of the most significant figures of Bosniak cultural and literary revival during the period of Austro-Hungarian rule in Bosnia was certainly Safvet-beg Bašagić. With an exceptionally wide range of occupations and diverse activities in the field of culture and social and political activity in general, he enormously contributed to the affirmation of the national and cultural identity of Bosniaks and their inclusion in the European socio-historical and cultural context.

In the relatively rich literary opus of Safvet-beg Bašagić, one of the most important places certainly belongs to his patriotic lyric poetry. In the current paper, we will point out the sources of his lyric poetry, some of its poetic characteristics, and the most important traits of the two phases that appear in the development of this type of Bašagić's lyric poetry.

Keywords: Austro-Hungarian period, revival literature, cultural revival, patriotic lyric poetry

د. إينل راميتش، المدرسة الثانوية - زيتسا

د. إقبال سمايلوفيتش، كلية الآداب - جامعة زيتسا

بعض خصائص الأشعار الغنائية الوطنية لصفوت - بيك باشاغيتش

الملخص

إن الشاعر البوسني صفوت بيك باشاغيتش من يعد من أهم الشخصيات في النهضة الثقافية والأدبية البوسنية خلال فترة الحكم النمساوي المجري في البوسنة. ومن خلال مجموعة واسعة للغاية من المهن والأنشطة المتنوعة في مجال الثقافة والنشاط الاجتماعي والسياسي بشكل عام، ساهم بشكل حاسم في تأكيد الهوية الوطنية والثقافية للبوشناق وإدراجهم في السياق الاجتماعي والتاريخي والثقافي الأوروبي. وفي الأعمال الأدبية الثرية نسبيًا لصفوت بيك باشاغيتش، من المؤكد أن الشعر الغنائي الوطني يعد أحد أهم إنجازاته الشعرية. وسنشير في البحث إلى أصوله، وبعض خصائصه الشعرية، وأهم سمات المرحلتين التي تظهر في تطور هذا النوع من شعر باشاغيتش الغنائي.

الكلمات المفتاحية: الفترة النمساوية المجرية، أدب النهضة، النهضة الثقافية، الشعر الغنائي الوطني